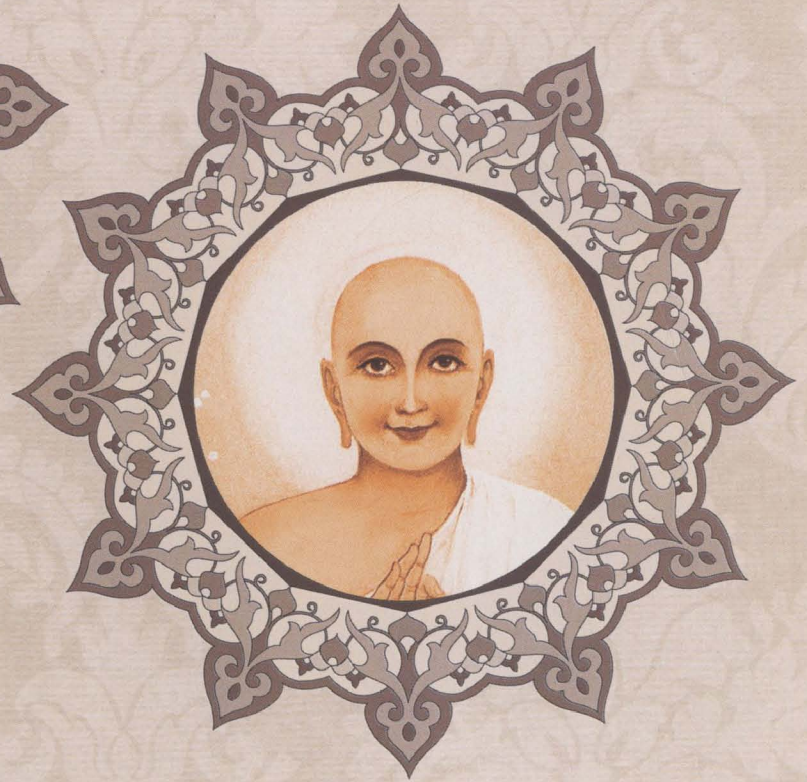

આનંદઘનની આત્માનુભૂતિ

God
is the **Perfect Poet,**
who in his Person acts his own
Creation.

णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

श्री प्रेम-भुवनभानु-पद्म-जयघोषसूरिसद्गुरुभ्यो नमः

श्री भुवनभानुसूरि जन्मशताब्दीमे नवलुं नजराणुं - ८०

अलगारी अवधूत श्री आनंदघनञ्ज महाराज प्रणीत पद पर परिशीलन

आनंदघननी आत्मानुभूति

(चतुर्थ पद)

॥ परिशीलनकार ॥

प्राचीन श्रुतोद्धारक प. पू. आचार्यदेव श्रीमद्विजय हेमचन्द्रसूरीश्वरञ्ज महाराजना शिष्य

प. पू. आचार्यदेव श्रीमद्विजय कल्याणबोधिसूरीश्वरञ्ज महाराज

🔥 प्रकाशक : श्री जिनशासन आराधना ट्रस्ट 🔥

પુસ્તકનું નામ : આનંદઘનની આત્માનુભૂતિ

મૂળ કૃતિ : અલગારી અવધૂત પ. પૂ. આનંદઘનજી મહારાજ પ્રણીત ચતુર્થ આધ્યાત્મિક પદ

વિષય : અનુભવ પ્રીત

વિશેષતા : આત્માનુભૂતિના અગોચર શિખરોને સર કરવા માટે, પ્રીતિ અને ભક્તિના માધ્યમે અનુભૂતિ તરફ ઢળવા માટે, શાંતિ અને સમાધિને આત્મસાત્ કરવા માટે એક ઉપાદેય આલંબન

વિ. સં. ૨૦૬૭ • પ્રતિ : ૨૦૦૦ • મૂલ્ય : ૧૦૦/-

પ્રાપ્તિ સ્થાન :

- 1) શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ, શ્રી ચંદ્રકુમારભાઈ જરીવાલા .. દુ.નં.6, બદ્રિકેશ્વર સોસાયટી, મરીન ડ્રાઈવ ઈ રોડ, મુંબઈ-400 002. ફોન : 22818390, Email : devanshjarivawala@gmail.com
- 2) શ્રી અક્ષયભાઈ શાહ .. 506, પત્ર એપાર્ટ, જૈન મંદિર કે સામને, સર્વોદયનગર, મુલુંડ (પ.). મો. : 9594555505, Email : jinshasan108@gmail.com
- 3) શ્રી બાબુભાઈ સરેમલજી બેડાવાળા .. સિદ્ધાચલ બંગ્લોઝ, સેન્ટ એન હાઈસ્કૂલ પાસે, હીરા જૈન સોસાયટી, સાબરમતી, અમદાવાદ-5. મો.: 9426585904, Email : ahoshrut.bs@gmail.com
- 4) શ્રી મેહુલ જે. વારૈયા .. 401, પાર્શ્વનાથ એપાર્ટમેન્ટ, હનુમાન ચાર રસ્તા, સ્ટેટ બેંક ની ઉપર, ગોપીપુરા, સુરત-395 001. મો. : 9374717779, Email : mehuljvaraiya@gmail.com
- 5) શ્રી દિનેશભાઈ જૈન .. રૂમ નં.૮, પહેલે માળે, ૯, મલ્હાર રાવ વાડી, દાદીશેઠ અગિયારી લેન, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-400 002. મો. : 7738500031
- 6) પરેશભાઈ શાહ .. A/202, શિવકૃપા, લક્ષ્મીનારાયણ મંદિરની સામે, મથુરાદાસ રોડ, કાંદિવલી (પ.), મુંબઈ - 400 062. મો. 9820017030
- 7) મલ્ટી ગ્રાફિક્સ .. 18, Khotachi Wadi, Vardhaman Bldg., 3rd Floor, V. P. Road, Prathana Samaj, Mumbai - 4. Ph.: 23873222 / 23884222. E-mail : support@multygraphics.com

Design & Printed by : **MULTY GRAPHICS**... www.multygraphics.com

(c) Copyright held by Publisher & Author under Indian copyright act, 1957. [http://copyright.govt.in/documents/copyright rules 1957.pdf](http://copyright.govt.in/documents/copyright%20rules%201957.pdf)

जिन मन्दिर-जल मन्दिर-जीव मन्दिर का पुण्य प्रयाग अर्थात्

पावापुरी तीर्थ-जीवमैत्रीधाम

SPONSOR (सुदृढ सहयोगी)

विश्वविख्यात श्री पावापुरी तीर्थ-जीवमैत्री धाम निर्माता

श्री डे. पी. संघवी परिवार...

आत्मानुभूतिनी आ यात्रामां आपे
अनेकोने सहयात्री बनाव्या, अेना परम पुण्यथी
आपनी अध्यात्मयात्रा अविरत बने अे ज अंतरनी शुभेच्छा.

K. P. SANGHVI GROUP

Name of the Entity

K. P. Sanghvi & Sons

Sumatinath Enterprises

K. P. Sanghvi International Limited

KP Jewels Private Limited

Seratreak Investment Private Limited

K. P. Sanghvi Capital Services Private Limited

K. P. Sanghvi Infrastructure Private Limited

KP Fabrics

Fine Fabrics

King Empex

નિમંત્રણામ્.. નિરાકારયાત્રાનું..

સુહાગણને અખંડ સૌભાગ્યવતી બનાવવાની
એક દિવ્ય પ્રક્રિયા...

અખંડ દીપકના પ્રાકટ્ય દ્વારા અનાદિના અંધકાર ઉલેચવાની
એક પરમ પ્રતિક્રિયા...

પ્રેમતીરથી વીંધાઈને અમર બની જવાની
એક શાસ્ત્રીય શસ્ત્રક્રિયા...

એટલે જ

પ્રસ્તુત પદનું પરિશીલન. આ એક નિરાકારયાત્રા છે.
અવધૂત યોગીરાજ શ્રી આનંદઘનજી મહારાજ એમાં જોડાવા માટે
આપણને નિમંત્રણ આપી રહ્યા છે...
ચાલો, સામેલ થઈએ...

- આચાર્ય વિજય કલ્યાણબોધિસૂરિ

Love
alone can transform the
world.

सुहागण! जागी अनुभव प्रीत
सुहागण! जागी अनुभव प्रीत,
निन्द अनादि अग्यान की
मित गई निज रीत...१

सुहागण! जागी अनुभव प्रीत...

घट मंदिर दीपक कियो
सहज सुज्योति सरूप,
आप पराई आप ही,
ठानत वस्तु अनूप...२

सुहागण ! जागी अनुभव प्रीत...

कहाँ दिखावुं और कुं?
कहाँ समजाउं भोर?

तीर अचूक है प्रेम का,
लागे सो रहे ठोर...३

सुहागण जागी अनुभव प्रीत...

नादविलुद्धो प्राणकुं,

गिने न तृण मृगलोय;

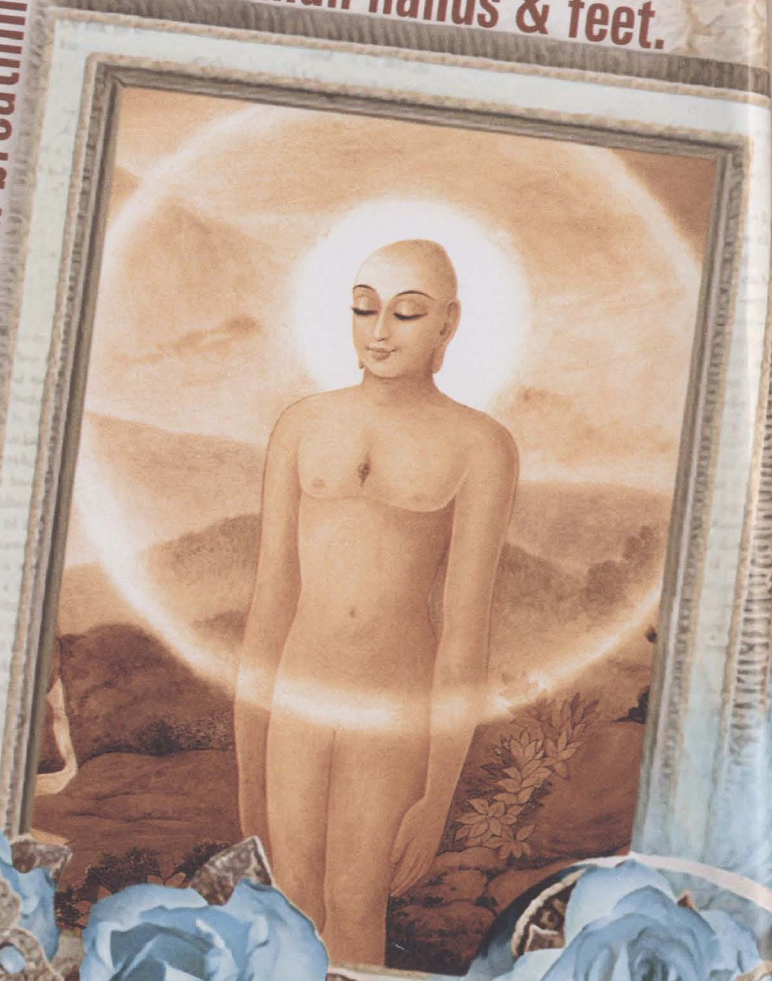
आनंदघन प्रभु प्रेम की,
अकथ कहानी कोय...४

सुहागण जागी अनुभव प्रीत...

सुहागण! जागी अनुभव प्रीत
सुहागण! जागी अनुभव प्रीत,
निन्द अनादि अग्यान की
मिट गई निज रीत...?
सुहागण! जागी अनुभव प्रीत...

Closer is he than breathing
& nearer than hands & feet.

સૌભાગ્યવતી ! આત્માનુભૂતિ સાથે પ્રીતિ જાગૃત થઈ છે. અનાદિ કાળથી જે અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રા હતી, તે પોતાની રીતે જ દૂર થઈ ગઈ છે. ॥૧॥

નિદ્રા અને જાગૃતિ આ બે વસ્તુ એવી છે, કે જેમાંથી એકની હાજરીમાં બીજી વસ્તુ અવશ્ય ગેરહાજર હોય છે. શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં એને પરસ્પરપરિહાર કહેવાય. નિદ્રાની હાજરી થાય, એટલે જાગૃતિની ગેરહાજરી થાય જ. અને જાગૃતિ હાજર થાય, એટલે નિદ્રાને દૂર થયે જ છૂટકો છે.

પ્રસ્તુતમાં જાગૃત બની છે આત્માનુભૂતિની પ્રીતિ અને નિદ્રા છે અનાદિકાલીન અજ્ઞાનની. એક વાર આત્માનુભૂતિની પ્રીતિ જાગે, એટલે અજ્ઞાનનિદ્રા એક ક્ષણ માટે પણ ન ટકી શકે. સાચી પ્રીતિ એટલે અકૃત્રિમ અભિરુચિ. સાચી પ્રીતિ એટલે આંતરિક અભિલાષા. સાચી પ્રીતિ એટલે સહજ સ્પૃહા.

પ્રીતિ જાગે શી રીતે? કઈ વ્યક્તિ પ્રિય બની શકે? એ અંગે શાસ્ત્રકારોએ ખૂબ માર્મિક નિરૂપણ કર્યું છે...

પ્રિયવાચા પ્રિયઃ કશ્ચિત્, પ્રિયદાનેન ચાપરઃ।

મન્ત્રમૂલ્યાદિના કશ્ચિત્, યઃ પ્રિયઃ પ્રિય એવ સઃ॥

કોઈ પ્રિય બને છે, તેનું કારણ હોય છે, તેના દ્વારા બોલાતું પ્રિય વચન. કોઈ પ્રિય બને છે, બીજાને પ્રિય વસ્તુ આપવાથી. કોઈ વળી મંત્ર-ઔષધિનો પ્રયોગ કરીને પ્રિય થાય છે. પણ જે પ્રિય છે... કોઈ બાહ્ય નિમિત્ત વિના ય સહજપણે ગમે છે, એ તો સદા માટે 'પ્રિય' જ રહે છે.

બાહ્ય વસ્તુના કારણે જાગેલી પ્રીતિનું આયુષ્ય લાંબુ હોતું નથી. સકારણ કે નિષ્કારણ એ પ્રીતિ ખંડિત થાય છે.

ગોરી ચામડીના આધારે થયેલા 'લવ મેરેજ' ત્યારે તૂટી જાય છે, જ્યારે દાઝી જવાના કારણે ચામડી કોલસા જેવી કાળી થઈ જાય છે. આને કહેવાય ઔપાધિક પ્રીતિ. દુન્યવી બધી પ્રીતિ આ પ્રકારની હોય છે.

એક પત્નીએ પતિને પૂછ્યું, “પહેલા તમારા ઘણા મિત્રો આપણા ઘરે આવતા હતા. હવે બહુ ઓછા આવે છે, એનું કારણ?” “તારે તો સારું જ છે ને? તારે ચા-પાણીની સરભરા ઓછી કરવી પડશે.”

“તમે હું પૂછું છું, એનો જવાબ આપો.”

“જો વાત એવી છે ને... કે સાચી પરિસ્થિતિ જાહેર થયા બાદ આટલા પણ આવશે કે નહીં, એ પ્રશ્ન છે.”

“કેમ? શું થયું?”

“ઘંઘામાં ભયંકર નુકશાની થઈ છે. દેવાળુ નીકળવાની લગભગ તૈયારી છે.”

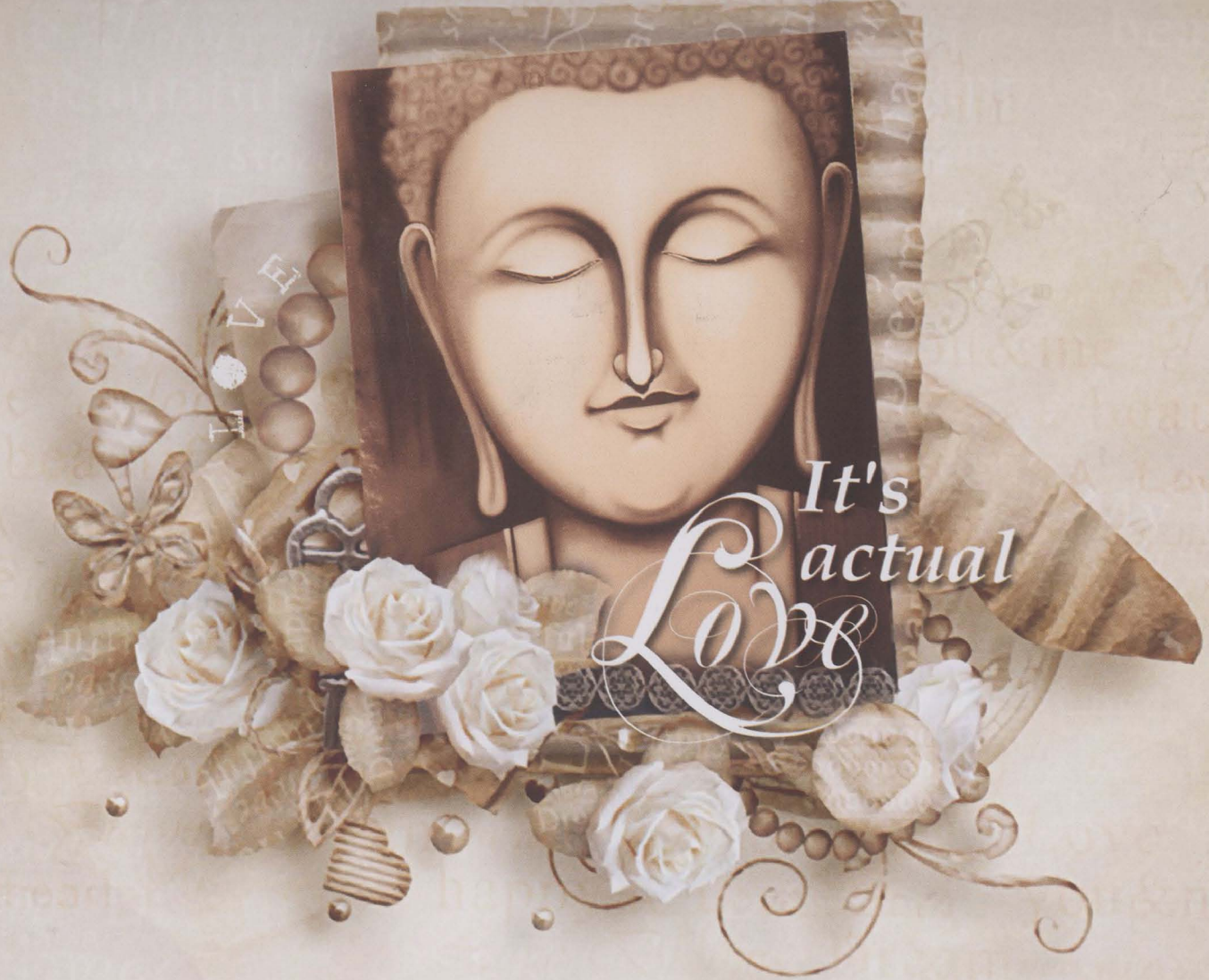
“એમ?”

“હા.”

“તો તો હું ય જાઉં છું મારા પિયરે. મારા પપ્પા સાચું જ કહેતા હતા, કે આની સાથે લગ્ન કરવા જેવા નથી.”

‘મેડ ફોર ઈય અધર’નો આડંબર, પ્રાણ પણ ન્યોચ્છાવર કરી દેવાની મોહક વાતો, ‘તમારા વિના તો હું જીવી પણ ન શકું’ એવું બોલવા સાથે ગળગળા થઈ જવાનો અભિનય... આ સર્વ ઔપાધિક પ્રીતિ છે. તે પ્રીતિ નથી તો સાચી હોતી, કે નથી તો શાશ્વત પણ હોતી. ધન, રૂપ, સત્તા વગેરે ‘ઉપાધિ’ (બાહ્ય નિમિત્ત) દૂર થાય, એની સાથે આ ઔપાધિક પ્રીતિ ઓગળી જાય છે.

It's
actual
Love

સાચી પ્રીતિ એટલે અકૃત્રિમ અભિરુચિ.
સાચી પ્રીતિ એટલે આંતરિક અભિભાષા.
સાચી પ્રીતિ એટલે સહજ સ્પૃહા.

આધાર (માટલું) નષ્ટ થાય, એટલે આધેય (પાણી)ને રવાના થયે જ છૂટકો છે. તેમ ઉપાધિ દૂર થાય, એટલે ઔપાધિકને જતા રહેવા સિવાય બીજો કોઈ જ વિકલ્પ નથી. માટે જ આનંદઘનજી મહારાજે શ્રી ઋષભદેવના સ્તવનમાં કહ્યું છે -

પ્રીત સગાઈ જગમાં સહુ કરે રે, પ્રીત સગાઈ ન કોય,
પ્રીત સગાઈ નિરુપાધિક કહી રે, સોપાધિક ધન ખોય...

પ્રીતિ તો નિરુપાધિક હોવી જોઈએ. બાહ્ય વસ્તુ સાથેની પ્રીતિ બાહ્ય નિમિત્ત વિના થતી નથી. માટે એ પ્રીતિ ઔપાધિક હોય છે. નિરુપાધિક પ્રીતિને બાહ્ય નિમિત્તની કોઈ આવશ્યકતા નથી. માટે જ તો એને 'નિરુપાધિ' કહેવાય છે. આવી પ્રીતિ આંતરિક તત્ત્વ સાથે સંભવિત છે, જે તત્ત્વ છે 'આત્માનુભૂતિ'.

આત્માનુભૂતિ પ્રત્યે પ્રીતિ જાગી છે, આ વાત અવધૂત આનંદઘન કોને કહી રહ્યા છે? પદનો પ્રથમ શબ્દ જુઓ... "સુહાગણ !" આ એક રહસ્યમય સંબોધન છે. જેનો પતિ જીવિત હોય, એવી સ્ત્રીને સુહાગણ = સૌભાગ્યવતી કહેવાય છે. આ અલગારી અવધૂત કૌની સાથે વાત કરી રહ્યા છે? સ્થૂલ પરિભાષાથી જે 'સુહાગણ' છે, તેની સાથે આ અવધૂતનો આવો સંવાદ સંભવિત નથી.

માટે સૂક્ષ્મ પરિભાષામાં ઉતરીએ... પ્રસ્તુતમાં સુહાગણ છે શુદ્ધ આત્મચેતના. એક વાર આત્માનો તેની સાથે પરિણય-શુભવિવાહ થાય, એટલે એ સુહાગણ બને છે. જો આત્મા પાછો વિભાવોમાં લપટાય, તો આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ એ આત્માનું મૃત્યુ છે. કારણ કે ભાવપ્રાણોની વિદાય વિના વિભાવગમન શક્ય નથી.

જો આત્માનું મૃત્યુ થાય, તો શુદ્ધ ચેતના વિધવા બને. એનું સૌભાગ્ય નંદવાઈ જાય. પછી એને સુહાગણ ન કહી શકાય. પ્રસ્તુતમાં આનંદઘનજી મહારાજે અત્યંત ગર્ભિત રીતે 'સુહાગણ' શબ્દમાં અગાધ તથ્યો મુકી દીધા છે. શુદ્ધ આત્મચેતના હવે સદા માટે 'સુહાગણ' રહેવાની છે, કારણ કે એની વિધવા બનવાની શક્યતા જ નાબૂદ થઈ ગઈ છે... કેમ?

જાગી અનુભવ પ્રીત

આત્માનુભૂતિ સાથે નિરુપાધિ પ્રીતિ જાગી છે. જે પ્રીતિ શાશ્વત છે. આ પ્રીતિ સ્વભાવ-રમણતાની દિશામાં સતત પ્રગતિ કરાવ્યા વિના રહેતી નથી. માટે હવે આત્માનું ભાવમૃત્યુ થાય, એ સંભવિત જ નથી. કારણ કે હવે વિભાવગમનનો અવકાશ રહ્યો નથી. આ રીતે આત્મા અમર બની જાય છે, તેથી શુદ્ધ ચેતના ખરેખર સુહાગણ બને છે.

શંકા :- આત્મા તો અમર છે જ. 'एगो मे सासओ अप्पा' જેવા આગમવચનો આત્માને નિત્ય જણાવે છે. તો પછી આત્માનું મૃત્યુ શી રીતે થઈ શકે?

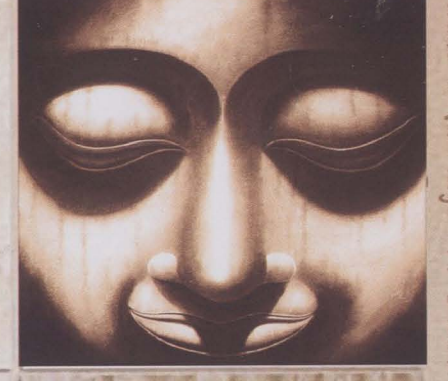
સમાધાન :- 'આત્મા નિત્ય છે.' આ વચન દ્રવ્યાસ્તિક નયના અભિપ્રાયથી કહ્યું છે. પર્યાયાસ્તિક નયના અભિપ્રાયે તો પ્રતિક્ષણ નવા પર્યાયનો જન્મ થાય છે અને જુના પર્યાયનું મૃત્યુ પણ થાય છે. પ્રસ્તુતમાં આત્માના મૃત્યુની જે વાત કરી, તે ભાવપ્રાણની (દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની) અપેક્ષાએ કહી છે. જો અત્યંત શુદ્ધ ભાવપ્રાણની અપેક્ષાએ જોઈએ તો સર્વ સંસારી જીવોનું સદાતન મૃત્યુ છે. અધ્યાત્મસારમાં કહ્યું છે -

अजीवा जन्मिनः शुद्ध-भावप्राणव्यपेक्षया।
सिद्धाश्च निर्मलज्ञाना, द्रव्यप्राणव्यपेक्षया।।

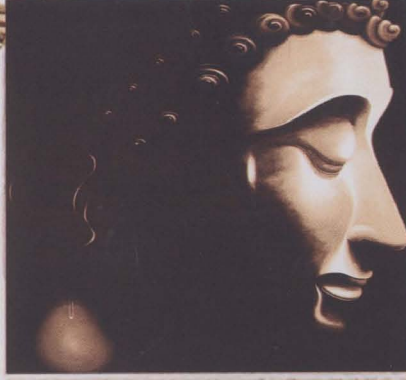

આત્માનો,
શુદ્ધ આત્મચેતના સાથે
પરિણય-શુભવિવાહ થાય,
એટલે એ
સુહાગણ બને છે.

સુહાગણ !
જાગી અનુભવ પ્રીત

આત્માનું
મૃત્યુ થતાની સાથે
શુદ્ધ ચેતના
વિધવા બને છે.

A Divine Marriage
આત્માનુભૂતિની પ્રીતિ સાચી ક્યારે કહેવાય ?
જ્યારે એના સિવાય બીજા કોઈના વિચારનો પણ અવકાશ ન રહે.

શુદ્ધ ભાવપ્રાણોની અપેક્ષાએ સર્વ સંસારી જીવો ‘અજીવ’ છે. અને દ્રવ્ય પ્રાણની અપેક્ષાએ શુદ્ધ જ્ઞાની સિદ્ધ ભગવંતો ‘નિર્જીવ’ છે. દ્રવ્ય પ્રાણ એટલે ઈન્દ્રિયો, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુષ્ય અને મન-વચન-કાયાનું બળ. સિદ્ધોને આ દ્રવ્યપ્રાણો હોતા નથી.

શુદ્ધ ભાવપ્રાણ એટલે જેમાં દ્રવ્ય પ્રાણનું આંશિક પણ મિશ્રણ નથી થયું, એવા ભાવપ્રાણ. આવા પ્રાણ તો માત્ર સિદ્ધ ભગવંતોને હોય છે. એ સિવાય દ્રવ્યપ્રાણની હાજરીમાં ઓછા-વત્તા પ્રમાણમાં ભાવપ્રાણ હોય એને આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ આત્માનું જીવન કહી શકાય. અને એટલા-આંશિક ભાવપ્રાણોની પણ વિદ્યાય થાય, એને આત્માનું મૃત્યુ કહી શકાય. આત્માનું મૃત્યુ થતાની સાથે શુદ્ધ ચેતના વિધવા બને છે.

એક પત્ની છાપું વાંચતા વાંચતા બોલી, “વિધવા ને વિધુરપાણાનું દુઃખ ભારે હોય છે.” પતિ બબડ્યો, “એમ તો લગ્નનું દુઃખ પણ ક્યાં હલકું હોય છે?” પત્ની ભડકી, “શું બોલ્યા?... શું બોલ્યા?” પતિ કહે, “કાંઈ નહીં... કાંઈ નહીં.” ભોળી પત્નીએ પોતાની વાત આગળ ચલાવી... “હું તો ભગવાનને રોજ પ્રાર્થના કરું છું, કે ભલે ભગવાન મને વિધવા બનાવે, પણ તમને વિધુર ન બનાવે.”

રમૂજની વાત છે. અહીં સમજવાનું એ છે કે બાહ્ય જગતમાં વિધવા કે વિધુર બનાવવા એ ભગવાનના પણ હાથની વાત નથી, જ્યારે આંતર જગતમાં સ્વયં વિધુર બનવું કે ન બનવું, પત્નીને વિધવા બનાવવી કે ન બનાવવી, એ આત્માને સ્વાધીન વાત છે. એ ચાહે તો પોતે અમર રહી શકે છે... શુદ્ધ ચેતનાને અખંડ સૌભાગ્યવતી રાખી શકે છે... અને બહુ ખુમારીથી કહી શકે છે -

સુહાગળ ! જાગી અનુભવ પ્રીત

એક સાધક હતો. ‘સમાધિ’ની સાધના માટે તેની ખૂબ ખ્યાતિ હતી. એક જિજ્ઞાસુ તેની પાસે માર્ગદર્શન મેળવવા આવ્યો. થોડા પ્રશ્નો કર્યા પછી તેણે પૂછ્યું, “તમે સમાધિ ક્યારે કરો છો?” પેલા સાધકે જવાબ આપ્યો, “કદી નહીં.”

એ જિજ્ઞાસુ તો આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયો... “તમે આટલા મોટા સમાધિસાધક... અને સમાધિ ન કરો?” એ સાધકે જે જવાબ આપ્યો છે, એ ખૂબ માર્મિક છે -

વિક્ષેપો નાસ્તિ યસ્માન્મે ન સમાધિસ્તતો મમ।
વિક્ષેપો વા સમાધિર્વા મનસસ્સ્યાદ્વિકારિણઃ।।

મારો કોઈ વિક્ષેપ નથી,

માટે મારી સમાધિ પણ નથી.

વિક્ષેપ અને સમાધિ તો

વિકારી-પરિવર્તનશીલ મનના જ થાય છે.

સુહાગળનું સૌભાગ્ય શી રીતે અખંડ રહી શકે, તેનું રહસ્ય આ શ્લોકમાં સમાયેલું છે. આત્માનુભૂતિની પ્રીતિ સાચી ક્યારે કહેવાય? જ્યારે એના સિવાય બીજા કોઈના વિચારનો પણ અવકાશ ન રહે. એક વ્યક્તિ કોઈને કાંઈ કહી રહી છે, અને તે તેની વાતમાં બરાબર ધ્યાન આપતો નથી. વારંવાર ઘડિયાળ જુએ છે... આજુબાજુમાં જુએ છે, તો એનો અર્થ એ છે કે એને તે વ્યક્તિની વાતમાં રસ નથી.

મન વિક્ષેપોમાં જાય એનો અર્થ એ છે કે એને સમાધિમાં જોઈએ એવો રસ નથી. મન પુદ્ગલ તરફ ઢળે છે, એ જ બતાવે છે કે મનને પરમ સાથેની પ્રીતિ હજી જામી નથી.

સુહાગળ જાગી અનુભવ પ્રીત

સુધારસને છોડીને અશુચિજળને પીવાની ચેષ્ટા જો મૂર્ખામી કહેવાય, તો આત્માનુભૂતિના અદ્ભુત આનંદને છોડીને તુચ્છ પુદ્ગલ પ્રત્યેના આકર્ષણને શું કહેવું? દૂધપાક ગમે તેટલો સારો લાગતો હોય, પણ જો કેરીનો રસ મળતો હોય, તો દૂધપાક છૂટી જતા કાચી સેકંડનો ય વિલંબ લાગતો નથી. પછી તો દૂધપાકનો વિચાર પણ આવતો નથી. એમાં કારણ છે માનવની એ સજ્જડ માન્યતા, કે સારો ગણાતો દૂધપાક પણ કેરીના રસની આગળ સાવ તુચ્છ છે. રસને છોડીને દૂધપાક આરોગવો એ તો મૂર્ખાઈ છે જ, રસને આરોગતા દૂધપાકનો વિચાર કરવો એ પણ ઓછી મૂર્ખામી નથી.

આ એક સ્થૂળ દૃષ્ટાંત છે, વાસ્તવમાં તો પુદ્ગલદ્રવ્ય તરીકે રસ હોય, દૂધપાક હોય કે અશુચિ જળ હોય... બધું જ સરખું છે. સમજવાની વાત એ છે કે જ્યારે પોતાની માન્યતામાં Worst... Worse...Bad...Good...Better... Best ની કક્ષા સ્પષ્ટ થઈ જાય, ત્યારે નીચી વસ્તુનો ત્યાગ અને ઉંચી વસ્તુનું

The Perfect Moment

ઉપાદાન સહજ બને છે. આ ત્યાગ અને ઉપાદાન માત્ર શારીરિક કે વાચિક ક્ષાના જ નહીં, માનસિક ક્ષાના પણ હોય છે. ઉંચી વસ્તુ એક પળ માટે પણ મનમાંથી ખસે નહીં, અને નીચી વસ્તુ એક પળ માટે પણ મનમાં આવે નહીં. કો'કે ભગવાનને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે -

યાદ કોને કરી તને ભૂલું? કોણ તારી તોલે છે?

એક ભક્તને કોઈએ પૂછ્યું, “તમે પ્રભુનું સ્મરણ ક્યારે કરો છો?” જવાબ મળ્યો, “કદી નહીં.” “કદી નહીં?” “હા.” “તમે ભક્ત?” “પ્રભુનો ભક્ત.” “અને એમનું સ્મરણ ન કરો?” “કદી નહીં.” “પણ કાંઈ કારણ?” “કારણ એટલું જ, કે મને પ્રભુનું વિસ્મરણ જ થતું નથી. સ્મરણ તો તેનું કરવાનું હોય, કે જેનું વિસ્મરણ થયું હોય.”

પ્રતિક્ષણ તેની પ્રતીતિ જીવંત હોય... સ્વાનુભૂતિની એ સંવેદના સાતત્યને પામી હોય... એના જ પ્રભાવે પરભાવોનો સહજપણે વિલય થયો હોય. ત્યારે કહેવાય -

સુહાગળ જાગી અનુભવ પ્રીત

બહુ મજાની વાત એ છે, કે એક વ્યક્તિ મુંબઈથી અમદાવાદ જાય, તેમાં અમદાવાદમાં પહોંચવાથી મુંબઈનો ત્યાગ આપોઆપ થઈ જાય છે. અમદાવાદ પહોંચ્યા પછી મુંબઈને છોડવા માટે કોઈ અલગ પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી. એ તો પોતાની મેળે જ થઈ જાય છે. ‘પોતાની મેળે’ એ અહીં ‘નિજ રીત’ શબ્દ દ્વારા અનોખી ખૂબીથી વ્યક્ત કર્યું છે -

નિન્દ અનાદિ અગ્યાન કી
મિટ ગઈ નિજ રીત.

આત્માનુભૂતિની પ્રીતિ જાગૃત થાય, એટલે અજ્ઞાનની નિદ્રા આપો આપ દૂર થઈ જાય છે. એ નિદ્રાને દૂર કરવા માટે અન્ય કોઈ પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી. પ્રકાશ અને અંધકાર જો એક સાથે રહી શકે, તો આત્માનુભૂતિ અને અજ્ઞાન એક સાથે રહી શકે. પ્રકાશ થાય, તે જ ક્ષણે અંધકાર સ્વયં રવાના થઈ જાય છે, એમ આત્માનુભૂતિનો ઉદય થાય, એટલે અજ્ઞાન આપો આપ અસ્ત પામે છે.

અજ્ઞાનને અહીં નિદ્રાની ઉપમા આપી છે. જેમાં ‘હું કોણ છું?’ એટલું ય ભાન ન રહે, ‘હિતાહિત’નો વિવેક ન રહે, સર્વ ગુણો અને કળાઓ નકામા થઈ જાય, એનું નામ નિદ્રા. અજ્ઞાન એ ઘોર નિદ્રા છે. શાસ્ત્રકાર ભગવંતો કહે છે -

અજ્ઞાનં ખલુ કષ્ટં રાગાદિભ્યોઽપિ સર્વ પાપેભ્યઃ।

અર્થ હિતમહિતં વા ન વેત્તિ યેનાઽઽવૃતો લોકઃ।।

રાગ વગેરે સર્વ પાપો કરતાં પણ વધુ ભયંકર કોઈ હોય, તો એ છે અજ્ઞાન. જેના કારણે લોકો એ જાણી શકતા નથી, કે આ વસ્તુ મારું હિત કરનારી છે? કે અહિત કરનારી છે?

નિન્દ અનાદિ અજ્ઞાન કી

મહાભયંકર છે અનાદિકાળની આ અજ્ઞાનનિદ્રા. એને સદાના માટે દૂર કરવી હોય, તો એનો એક જ ઉપાય છે... આત્માનુભૂતિની પ્રીતિ. આત્માનુભૂતિ એક એવો પ્રકાશ છે, જેમાં અનાદિકાળથી અગોચર વસ્તુ પણ પ્રકાશિત થયા વિના રહેતી નથી... બીજી કડીમાં આ જ વાત સ્પષ્ટ થઈ રહી છે...

Just separate I from Another by inner eye, & you are God.

घट मंदिर दीपक कियो
सहज सुज्योति सरूप,
आप पराई आप ही,
ठानत वस्तु अनूप...२

सुहागण ! जागी अनुभव प्रीत...

આત્મમંદિરમાં સહજ સમ્યક્ જ્યોતિ સ્વરૂપ જ્ઞાનદીપક પ્રગટાવ્યો છે. આ અનુપમ દીપક સ્વયં સ્વ-પર વસ્તુની સ્થાપના કરે છે. ॥૨॥

એક ગુરુ હતા. સદા સમાધિમાં લયલીન રહેતા. એકવાર તેમની પાસે એક સાધક આવ્યો... “મારે ભેદજ્ઞાનની અનુભૂતિ કરવી છે.” બે ક્ષણ સુધી ગુરુએ તેની સામે એક વેધક દષ્ટિ કરી. ત્રીજી ક્ષણે માત્ર બે જ શબ્દો કહ્યા, “રાતે આવજે.”

કાજળ જેવો અંધકાર છવાઈ ગયો હતો... એ સમયે સાધક માંડ માંડ ગુરુની એ કુટિર સુધી પહોંચ્યો. ગુરુ કુટિરની બહાર બેઠા હતાં. સાધકને જોતાની સાથે ગુરુએ એને કુટિરમાં જવા ઇશારો કર્યો. સાધક અંદર ગયો. થોડી વાર પછી ગુરુએ એને બહાર બોલાવ્યો, અને પૂછ્યું, “તે અંદર શું શું જોયું?”

સાધક કહે, “અંદર તો ઘોર અંધકાર છે. માત્ર અંધારું જ દેખાય છે, બીજું કંઈ જ નહીં.” હવે ગુરુએ એને એક દીપક પ્રગટાવીને આપ્યો અને ફરી અંદર જવા કહ્યું.

સાધક અંદર ગયો. થોડી વાર થઈ. ગુરુએ એને બહાર બોલાવ્યો અને ફરી એ જ પ્રશ્ન પૂછ્યો. સાધકે કહ્યું, “હવે તો કુટિરની દીવાલો, ચટ્ટાઈ, પુસ્તક, હું પોતે... બધું જ સ્પષ્ટ દેખાતું હતું.”

ભેદજ્ઞાનની ભૂમિકા બની ગઈ હતી. ગુરુએ ગંભીર સ્વરે કહ્યું, “જ્યાં સુધી કુટિરમાં દીપક ન હતો, ત્યાં સુધી તેમાં રહેલી કોઈ વસ્તુનો ભેદ જણાતો ન હતો. બધું જ એકરસ હોય, એવું લાગતું હતું. અને દીપક આવ્યો એટલે પ્રત્યેક વસ્તુનો ભેદ પ્રત્યક્ષ થઈ ગયો. આ જ છે ભેદજ્ઞાનનું રહસ્ય. આત્મકુટિરમાં જ્ઞાનદીપક પ્રગટે એટલે સ્વ-પરનો ભેદ પ્રત્યક્ષ થાય.”

સાધક ધન્ય થયો. ગુરુની પ્રસાદીરૂપ ‘સાધનાસૂત્ર’ને માથે ચડાવીને એણે વિદાય લીધી. જ્ઞાનદીપકના પ્રાકટ્યની સાધના શરૂ કરી.

ઘટ મંદિર દીપક કિંચો

જ્યાં સુધી આત્મગૃહમાં અજ્ઞાનના અંધકાર હશે, ત્યાં સુધી સ્વ-પરનો ભેદ નહીં સમજાય. સ્વ અને પર વચ્ચે એકત્વની ભ્રાંતિ થશે. જ્યાં સુધી આ ભ્રાંતિ છે, ત્યાં સુધી સંસાર છે. જ્યાં સુધી આ ભ્રમ છે, ત્યાં સુધી બંધન છે. આ ભ્રમ ભાંગે તો મોક્ષ થાય.

ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધાઃ, સિદ્ધા યે કિલ કેચન।

અસ્યૈવાભાવતો બદ્ધા, બદ્ધા યે કિલ કેચન।।

આજ સુધીમાં જેટલા પણ આત્માઓ સિદ્ધ થયા છે, તેમની સિદ્ધિનું કારણ હતું ભેદવિજ્ઞાન. અને આજ સુધીમાં જેટલા પણ આત્માઓ બંધન પામ્યા છે, તેમના બંધનનું કારણ છે ભેદજ્ઞાનનો અભાવ.

અધ્યાત્મયાત્રાનું પરમ પાથેય છે ભેદજ્ઞાન. આત્માનુભૂતિની આધારશિલા છે ભેદજ્ઞાન. સાધનામાર્ગ પર પ્રકાશ પ્રસરાવે છે ભેદજ્ઞાનનો દીપક. આ દીપકની અહીં ત્રણ વિશેષતા કહી છે.

(૧) સહજ. (૨) સુજ્યોતિસ્વરૂપ. (૩) અનુપમ.

(૧) સહજ :- લૌકિક દીવામાં કોડિયું છે, વાટ છે, તેલ છે. આ બધાના આધારે જ્યોતિ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી શકે છે. એમાંથી કોઈ પણ વસ્તુ અનવસ્થિત થાય, એટલે ‘જ્યોતિ’ જોખમમાં મુકાઈ જાય. ભેદજ્ઞાન-દીપકનું અસ્તિત્વ પરાધીન નથી. માટે આ દીપક સહજ છે. નથી એને વાટની

SADHAK

જ્યાં સુધી 'સ્વ'-'પર'ની પરિભાષા સ્પષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી સાધનામાર્ગ પર પગ મુકવો પણ શક્ય નથી. અને એક વાર આ પરિભાષા સ્પષ્ટ થઈ જાય એટલે સાધનામાર્ગે પ્રગતિ થયા વિના રહેતી નથી.

*a jet Journey to
Liberation*

અપેક્ષા કે નથી એને તેલની અપેક્ષા. અને માટે જ ભેદજ્ઞાનનો એક વાર ઉદય થાય, પછી એનો અસ્ત થતો નથી. અસ્ત તો થાય છે ભવભ્રમણનો. ભેદજ્ઞાન તો સદોદિત રહે છે.

‘સહજ’ શબ્દ જ કેટલો પ્રેરક છે! જેટલું સહજ છે એટલું તમારું પોતાનું. જેટલું ઔપાધિક છે... બાહ્ય છે... ઉથલપાથલ કરીને તમે મેળવ્યું છે, એ બધું જ પારકું. એ કદી તમારું પોતાનું થવાનું નથી. ભૌગોલિક રીતે તે વસ્તુ દૂર હોય, તમારી નજીક હોય, કે તમારા હાથમાં હોય, આ બધી જ અવસ્થામાં તેમાં રહેલું પરત્વ = પારકાપણું તો એક સરખું જ રહે છે.

ભેદજ્ઞાનનો દીપક સહજ છે... શાશ્વત છે... એનું નિર્માણ નથી થતું, પણ એનું પ્રાકટ્ય થાય છે.

(૨) સુજ્યોતિસ્વરૂપ :- સહજ હોવાનું પ્રમાણ જ આ છે કે એ સુજ્યોતિસ્વરૂપ છે. લૌકિક દીવો કોડિયું-તેલ-વાટ-જ્યોતિસ્વરૂપ હોય છે. આ લોકોત્તર દીપકમાં ‘જ્યોતિ’ સિવાય બીજું કંઈ જ નથી. માટે જ આ દીપક સ્વાભાવિક-સહજ છે. જ્યોતિને વળી ‘સુ’ વિશેષણ લગાડ્યું છે, તેનો ય આશય ગંભીર છે. લૌકિક જ્યોતિ વિનશ્ચર છે. લોકોત્તર જ્યોતિ અવિનાશી છે. લૌકિક જ્યોતિ મર્યાદિત ક્ષેત્રને પ્રકાશિત કરે છે. લોકોત્તર જ્યોતિ અનંત તત્ત્વનું પ્રકાશન કરે છે.

(૩) અનુપમ :- માટે જ આ જ્યોતિ અનુપમ છે. દુનિયામાં બીજો કોઈ એવો પ્રકાશ નથી, કે જેની સાથે આ જ્યોતિને સરખાવી શકાય.

વાસ્તવમાં તો લૌકિક પ્રકાશ એ પ્રકાશ જ નથી. જેના હોવા છતાં આત્મા અથડાય છે, કુટાય છે, પતન પામે છે, ભટકે છે, એને પ્રકાશ શી રીતે કહી શકાય ? જો એને પણ

પ્રકાશ કહી શકાય, તો પછી અંધકારે શું ગુનો કર્યો છે? એને ય ‘પ્રકાશ’ કહો. કારણ કે બંનેના સ્વરૂપમાં કોઈ જ ફેર નથી. પ્રકાશ તો છે માત્ર ને માત્ર આ ‘સુજ્યોતિ.’ જેણે પોતાના અદ્ભુત પ્રભાવનો પ્રત્યક્ષ પરચો આપ્યો છે.

આપ પરાઈ આપ હી, ઠાનત વસ્તુ અનૂપા

આત્મદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્યનો ભેદ, જે અનાદિ કાળથી અકળ હતો, એ ભેદનું સ્વરૂપ આ દીપક બહુ સિફતથી સમજાવી દે છે. જ્યાં સુધી ‘સ્વ’-‘પર’ની પરિભાષા સ્પષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી સાધનામાર્ગ પર પગ મુકવો પણ શક્ય નથી. અને એક વાર આ પરિભાષા સ્પષ્ટ થઈ જાય એટલે સાધનામાર્ગ પ્રગતિ થયા વિના રહેતી નથી.

એક સંત હતા. એકાએક એમની તબિયત બગડી. ઝાડા, ઉલ્ટી, તાવ, શરદી, ઉધરસ... સામાન્ય માણસ ત્રાસી જાય, ભયાનક આર્તધ્યાન - હાયવોય કરે એવી દશા,... પણ સંત તો પૂર્ણપણે સ્વસ્થ હતાં. તેમના એક ભક્તને તેમની ખૂબ ચિંતા સતાવવા લાગી. ચિંતાતુર સ્વરે તેણે સંતની તબિયત પૂછી. સંતે પ્રસન્નતાથી જવાબ આપ્યો, “इस पंच भूत के कुत्ते को भोकने दो, मैं तो बहुत मजे में हूँ.”

અસંભવિતને સંભવિત બનાવે છે સ્વ-પર ભેદજ્ઞાન. આશ્ચર્યને સાહજિક બનાવે છે વિવેકજ્ઞાન. આપણી બાજુમાં પડેલી ખુરશીના પાયા પર કોઈ તલવાર ચલાવે, તો આપણને કોઈ પીડા થતી નથી, એનું કારણ એ જ છે કે ખુરશી આપણાથી જુદી છે, એવી આપણી સજ્જડ માન્યતા છે. એ જ તલવાર આપણા પગ ઉપર ઝીંકી દે, તો ચીસ પડી જાય, અસહ્ય પીડા થાય, વિલાપ અને રુદન શરૂ થઈ જાય, એનું કારણ એ છે

કે શરીર એ 'હું' છું, એવી આપણી સજ્જડ માન્યતા છે. જ્યારે આ માન્યતા જતી રહે, ત્યારે ખુરશી અને શરીર બંને સમાન લાગે. શરીરના સો ટુકડા કરી દેવાય, તો ય પીડાની કોઈ અનુભૂતિ પણ ન થાય. આવી વિવેકજ્ઞાનની વિશુદ્ધતર પરિણતિ એનું જ નામ આત્માનુભૂતિ.

'શરીર હું છું' આ ગેરસમજના આધારે સંસાર ચાલે છે. 'આત્મા જ હું છું' એવી સમ્યક્ સમજના આધારે મોક્ષ થાય છે. **સમાધિતંત્રમાં** આ જ વાત કહી છે -

દેહાન્તરગતેર્બીજં, દેહેઽસ્મિન્નાત્મભાવના।

બીજં વિદેહનિષ્પત્તે-રાત્મન્યેવાત્મભાવના।।

જીવ એક શરીર છોડીને બીજા શરીરમાં જાય છે, તેનું કારણ છે 'દેહમાં આત્મબુદ્ધિ.' જ્યારે 'આત્મામાં જ આત્મબુદ્ધિ'નો ઉદય થાય, ત્યારે દેહાતીત અવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આપ પરાઈ આપ હી, ઠાનત વસ્તુ અનૂપ।

ખંધકસૂરિના ૫૦૦ શિષ્યોને ખૂબ કૂરતાથી ઘાણી (તેલ કાઢવાના યંત્ર)માં પીલી નાખવામાં આવ્યા હતાં. જરા કલ્પના કરો. એ ઘાણીમાં જ્યારે એ શ્રમણોને નાખ્યા હશે... યંત્રને ગતિમાન કરાવ્યું હશે... પ્રત્યેક ક્ષણે શરીર વધુ ને વધુ સંકોચાતું ગયું હશે... માત્ર પાંચ જ ક્ષણમાં જરા પણ અવકાશ ન રહે એ સ્થિતિ સર્જાઈ હશે... બસ, હવે છોલાવાની શરૂઆત થઈ, ના, બલકે એ શ્રમણો છુંદાવા લાગ્યા, માંસના લોચા નીકળવા લાગ્યા, લોહીની ધારા વહેવા લાગી... ને હવે તો હાડકા પણ તૂટવા લાગ્યા, નસો ને આંતરડાઓ વેરવિખેર થવા લાગ્યા, કેવી હશે એ ગોઝારી વેદના ! કેવી હશે એ કાળી યાતના ! પણ એ સમયે એ શ્રમણોની આત્મપરિણતિ કેવી

હતી, ખ્યાલ છે? **અધ્યાત્મોપનિષદ્માં** એ પરિણતિની ઝલક દેખાડી છે -

સામ્યપ્રસાદાસ્તવપુર્મમત્વા:

સત્ત્વાધિકા: સ્વં ધ્રુવમેવ મત્વા।

ન સેહિરેઽર્તિં કિમુ તીવ્રયન્ત્ર-

નિષ્પીડિતા: સ્કન્ધકસૂરિશિષ્યા: ? ।।

'શરીર હું છું' આ ગેરસમજ પણ એ શ્રમણોને ન હતી. અને 'શરીર મારું છે' એ ભ્રાન્તિ પણ તેમને ન હતી. માટે જ અહંકાર અને મમકારથી તેઓ પૂર્ણપણે મુક્ત હતા... તેથી જ સમતાથી પરિણતિ પરાકાષ્ટાએ પહોંચી હતી... આ સ્થિતિમાં યંત્રમાં પીલાવાની વેદના પણ પરમ પ્રસન્નતાથી સહન કરી લીધી..

'સહન કરી' આ વાત પણ બાળજીવોને સમજાવવા માટે છે, બાકી એમાં સહન શું કરવાનું હતું? બાજુમાં પડેલી ખુરશીનો કોઈ ભુક્કો બોલાવી દે, એમાં મને શું? આ જેમ સામાન્ય માણસની મનોભૂમિકા છે, એમ એ મહર્ષિઓની મનોભૂમિકા હતી કે, શરીર યંત્રમાં પીલાઈ જાય એમા મને શું? હું તો આત્મા છું. શરીર જુદું છે અને હું જુદો છું.

યેનાઽઽત્માઽબુદ્ધયતાઽઽત્મૈવ, પરત્વેનૈવ ચાપરમ્।

જેમણે આત્માનો જ 'હું' તરીકે બોધ કર્યો અને પર ને 'અન્ય' તરીકે જ જાણ્યું... આ અવસ્થાના અંતરોદ્ગાર છે -

આપ પરાઈ આપ હી, ઠાનત વસ્તુ અનૂપ।

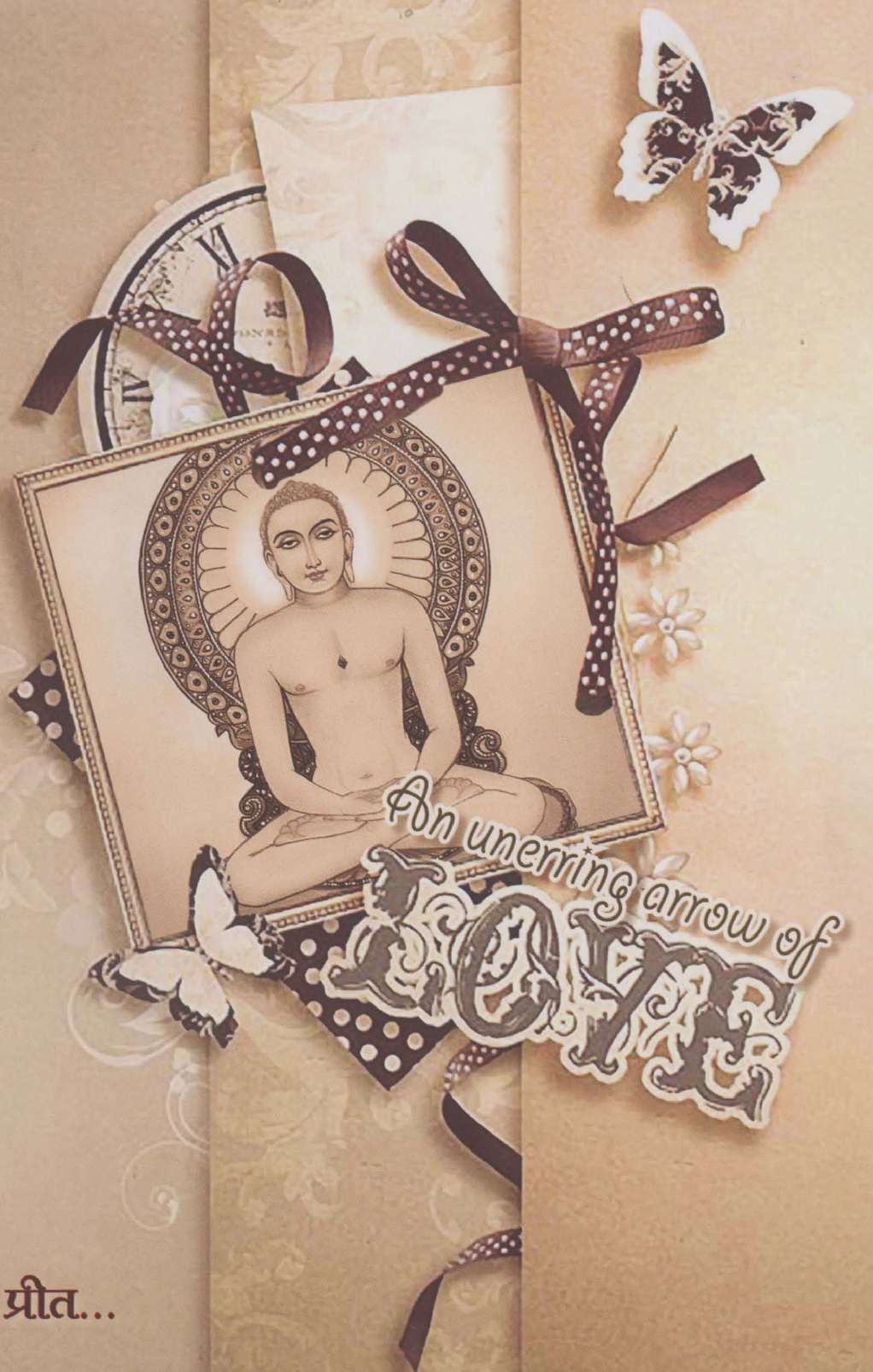
આત્માનુભૂતિની આ દશા કલ્પનાને ય પેલે પાર હોય છે, તો પછી વચનથી તો તેની યથાર્થ અભિવ્યક્તિ શી રીતે થઈ શકે? આ જ પ્રશ્નાર્થ હવે સ્પષ્ટરૂપે રજુ થઈ રહ્યો છે...

कहाँ दिखावुं और कुं?
कहाँ समजाउं भोर?
तीर अचूक है प्रेम का,
लागे सो रहे ठोर...३

सुहागण जागी अनुभव प्रीत...

ખીજાને તે હું કેવી રીતે દેખાડી શકું? ભોળા જીવને તેનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજાવી શકું? પ્રેમનું તીર અચૂક હોય છે, તે જેને ઘાગે છે, તે નિશ્ચય રહે છે. ॥૩॥

આત્માનુભૂતિ... આ શબ્દ જેટલો સરળ છે, એટલો જ તેનો અર્થ ગહન છે. કેટલાક જીવો શબ્દોમાં જ અંજાઈ જાય છે. તો કેટલાક જીવો જિજ્ઞાસાથી આગળ વધી શકતા નથી. ખરેખર અહીં વાસ્તવિકતા શું છે?

એક શિષ્યને આત્માનુભૂતિની ખૂબ જિજ્ઞાસા થઈ. ગુરુને આગ્રહ સાથે પ્રશ્ન કર્યો. ગુરુ શિષ્યની અધીરાઈ જોઈને મલકી રહ્યા. સાંજે જવાબ આપવાનો વાચદો કર્યો.

બપોર થઈ. ગુરુ-શિષ્ય યજમાનને ત્યાં ભોજન કરવા ગયાં. ભોજનમાં ગુલાબજાંબુ પણ હતા. સાંજે શિષ્ય જવાબ માટે આવ્યો, ત્યારે ગુરુએ પ્રશ્ન કર્યો, “ભોજનમાં ગુલાબજાંબુ હતા, એ તને કેવા લાગ્યા?”

એક પળ માટે તો શિષ્ય ડઘાઈ જ ગયો... ક્યાં આત્માનુભૂતિની સમજૂતી અને ક્યાં...

તમને લાગ્યો છે કદી આવો આંચકો? ખૂબ ચિંતન કરો, તો ખ્યાલ આવશે કે આવો આંચકો ય આંતરિક આગ્રહને આભારી હોય છે. શિષ્યના મનમાં એવો સૂક્ષ્મ આગ્રહ છે, કે મેં જે પ્રશ્ન પૂછ્યો છે, ગુરુએ તેનો જ જવાબ આપવો જોઈએ... હજી ઊંડા ઉતરો તો આગ્રહની પણ નિમ્ન કક્ષાના દર્શન થશે... પહેલા જ વાક્યમાં મારો જવાબ મને મળી જવો જોઈએ, અથવા તો મારા પ્રશ્નને સંગત થાય, એવું જ તે વાક્ય હોવું જોઈએ.

આ વાત માત્ર એ શિષ્યની નથી, આપણી પણ છે. આગ્રહોના સૂક્ષ્મ તાંતણાઓએ આશ્ચર્યજનક રીતે આપણને

જકડી લીધા છે, તેથી આત્માનુભૂતિના વિરાટ આકાશમાં આપણે મુક્ત ઉડ્ડયન કરી શકતા નથી. કોઈ પણ વ્યક્તિ કે વસ્તુના ક્ષેત્રે જ્યાં સુધી સૂક્ષ્મ પણ આગ્રહ હશે, ત્યાં સુધી આત્માનુભૂતિની ભૂમિકા પ્રાપ્ત કરવી શક્ય નથી. રે... જેમને ગુરુ માન્યા છે, તેમની સાથે ય આ દશા હોય, પછી...

ગુરુ સ્મિત સાથે શિષ્યની સ્થિતિનું વિહંગાવલોકન કરી રહ્યા છે. ગુરુએ શિષ્યને ફરી પૂછ્યું, “બોલ, ગુલાબજાંબુ કેવા લાગ્યા?” શિષ્યે કહ્યું, “મીઠા.” “મીઠા એટલે?” “એકદમ ગળ્યા.” “આ તો એની એ વાત થઈ. પણ ખાતી વખતે કેવા લાગ્યા?” “એકદમ મીઠા મીઠા.”

શિષ્યની મૂંઝવણ વધી રહી છે... ત્યારે ગુરુએ છેલ્લો પ્રશ્ન કર્યો, “એમ નહીં, તું ગુલાબજાંબુ ખાતો હતો, ત્યારે તને એની અનુભૂતિ કેવી થઈ?” શિષ્ય મૌન થઈ ગયો. આ પ્રશ્નનો એની પાસે જવાબ ન હતો. અનુભવ તો પોતે કર્યો જ છે, પણ એની અભિવ્યક્તિ શબ્દો દ્વારા સંભવિત નથી.

ગુરુએ એક સુંદર સ્મિત કરીને શિષ્યને કહ્યું, અનુભૂતિ એ અનુભૂતિ. જેનો માત્ર અનુભવ કરી શકાય, અભિવ્યક્તિ નહીં, એનું નામ અનુભૂતિ. જો ગુલાબજાંબુ જેવા તુચ્છ દ્રવ્યનો અનુભવ પણ શબ્દોથી વ્યક્ત ન કરી શકાય, તો પછી અનંત આનંદમય આત્મદ્રવ્યની અનુભૂતિને તો શી રીતે શબ્દોમાં સમાવી શકાય? જેમ ગુલાબજાંબુ, મીઠા... ગળ્યા... ખૂબ ગળ્યા... એમ કહીને પણ ક્યાંક અટકી જવું પડે છે. શબ્દોની એક સીમા આવી જાય છે, અને અનુભૂતિની તો શરૂઆત જ એ સીમાની આગળથી થાય છે.

એ જ રીતે આત્માનુભૂતિ વિષે હજારો શાસ્ત્રો લખાઈ જાય, તો ય એ તમામ શાસ્ત્રો તે સીમાએ અટકી જશે, કે જ્યાંથી

આગળ અનુભૂતિનું પ્રવેશદ્વાર છે. આ સ્થિતિમાં અવધૂતના અંતરોદ્ગારો તદ્દન યથાર્થ છે...

कहाँ दिखावुं और कुं? कहाँ समजाउं भोर ?

શબ્દો સંખ્યાતા છે, અનુભૂતિનું આકાશ અનંત છે. શાસ્ત્રોની સીમા છે. આત્માનુભૂતિનો આનંદ નિઃસીમ છે.

આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે -

सव्वे सरा णिअट्ठंति। तक्का जत्थ ण विज्जइ।
मई तत्थ ण गाहिआ।

આત્માનુભૂતિને આંબવા માટે સર્વ સ્વરો પ્રસ્થાન કરે છે, પણ તેમને હારી-થાકીને પાછા ફરવું પડે છે. તર્કો તો અહીં ઊભા રહેવા પણ તૈયાર નથી. અને બુદ્ધિ પ્રયાસ કરે, તો ય કુંઠિત થયા વિના રહેતી નથી.

હા, શાસ્ત્રો તેની દિશા જરૂર બતાવી શકે છે. પછી એ દિશામાં આગળ વધો, એટલે અનુભૂતિમાં પ્રવેશ થાય, અને પછી તો ગતિ અને પ્રગતિ કરતા જ જાઓ, ટૂંક સમયમાં પરમગતિની પ્રાપ્તિ નિશ્ચિત છે. મહોપાધ્યાયજીએ જ્ઞાનસારમાં કહ્યું છે -

व्यापारः सर्वशास्त्राणां दिक्प्रदर्शनमेव हि।

पारं तु प्रापयत्येको-ऽनुभवो भववारिधेः॥२६-२॥

સર્વ શાસ્ત્રો માત્ર દિગ્દર્શન કરે છે. એક 'અનુભવ' જ સંસારસાગરનો પાર પમાડે છે.

શાસ્ત્રોની સીમા કેમ છે? તેનું રહસ્ય પણ સમજવા જેવું છે. વિશ્વની જેટલી વાસ્તવિકતાઓ છે, વિશ્વમાં વિદ્યમાન ભાવો - પદાર્થો છે, તેમના બે પ્રકાર છે -

(१) अभिलाष्य :- જેમને શબ્દથી કહી શકાય.

(२) अनभिलाष्य :- જેમને શબ્દોથી ન કહી શકાય.

विशेषावश्यकभाष्यमां कहुं छे -

पणवणिज्जा भावा, अणंतभागो उ अणभिलप्पाणं।

पणवणिज्जाणं पुण, अणंतभागो सुयनिबद्धो॥१४१॥

વિશ્વમાં જેટલા અભિલાષ્ય ભાવો છે, તેઓ અનભિલાષ્ય ભાવોનો અનંતમો ભાગ જ છે. અને જે અભિલાષ્ય ભાવો છે, તેમનો પણ અનંતમો ભાગ જ શ્રુતનિબદ્ધ છે = શાસ્ત્રોમાં સંગૃહીત છે.

ક્યાં વિશ્વની વિરાટ અસ્મિતા ! ક્યાં તેના અનંતમાં ભાગે અભિલાષ્ય ભાવો ! અને ક્યાં તેના પણ અનંતમાં ભાગે સર્વ શાસ્ત્રો !

कहाँ दिखावु और कुं? कहाँ समजाउं भोर ?

અવધૂતનો પ્રશ્નાર્થ વાસ્તવિક છે, એટલો જ વિનમ્ર પણ છે. અનાદિકાળમાં જે વિષયને પ્રસ્તુત કરવા અનંત શાસ્ત્રોનું સર્જન થયું, એ તમામ શાસ્ત્રકાર મહાપુરુષોએ નિખાલસ કબૂલાત કરી કે “અમે તો માત્ર દિશા બતાવીએ છીએ. બાકી, આ બધા શાસ્ત્રો મળીને પણ ‘આત્માનુભૂતિ’નું અવગાહન કરી શકે તેમ નથી.” તો પછી મારા જેવી વ્યક્તિ એને શી રીતે શબ્દોમાં સમાવી શકે?

योगतत्वोपनिषद्मां कहुं छे -

अनिर्वाच्यं पदं वक्तुं न शक्यं तैः सुरैरपि।

આત્માનુભૂતિ ખરેખર અનિર્વાચ્ય છે. દેવતાઓ પણ તેનું કથન કરવા સમર્થ નથી.

योगशिष्योपनिषद्मां कहुं छे -

स्वात्मप्रकाशरूपं तत् किं शास्त्रेण प्रकाश्यते ?

BUT A NEW BEGINNING Magic Spring

શબ્દો સંખ્યાતા છે,
અનુભૂતિનું આકાશ અનંત છે.
શાસ્ત્રોની સીમા છે.
આત્માનુભૂતિનો આનંદ નિઃસીમ છે.

સર્વ શાસ્ત્રો માત્ર
દ્વિગ્દર્શન કરે છે.
એક 'અનુભવ' જ
સંસારસાગરનો
પાર પમાડે છે.

આત્માનુભૂતિ
ખરેખર અનિવાર્ય છે.

What a infinite pleasure.....
once test it.

સ્વાત્મપ્રકાશરૂપ જે આત્માનુભૂતિ છે, તેને શાસ્ત્ર શી રીતે પ્રકાશિત કરી શકે? ના, એનું પ્રકાશન એ શાસ્ત્રની શક્તિની બહારની વાત છે.

कहाँ दिखावुं और कुं? कहाँ समजाउं भोर?

જેનું વર્ણન થવું શક્ય નથી, જે કલ્પનાતીત અને તર્કાતીત છે, એ તત્ત્વની અનુભૂતિની આતુરતા સહજપણે ન જાગે, તો જ આશ્ચર્ય. ‘ગુલાબજાંબુ બહુ મીઠા... બહુ ગળ્યા...’ આ શબ્દો ભલે ગુલાબજાંબુનો આસ્વાદ ન કરાવી શકે. એના આસ્વાદની આતુરતા તો જગાડી જ શકે ને? આ આતુરતા એટલે જ આત્માનુભૂતિની પ્રીતિ.

तीर अचूक है प्रेम का, लागे सो रहे ठौर।

લક્ષ્યવેધ કરવા માટે બે શરત છે. એક તો તીર હોવું જોઈએ, અને બીજી શરત એ તીર અચૂક હોવું જોઈએ. આત્માનુભૂતિ પ્રત્યેની પ્રીતિ એ અચૂક તીર છે. આત્મસાધકના સાધ્યને એ અવશ્ય સાધી આપી છે.

‘પ્રેમ’ વસ્તુ જ એવી છે, જે પ્રેમપાત્ર સાથે અનુસંધાન જોડી આપે છે, અને સાથે સાથે જ તેના સિવાય બધેથી અનુસંધાન તોડી આપે છે. કો’કે મીરાંને પૂછ્યું, કે “તને રાણાએ ઝેર આપ્યું હતું. ભલે તું બચી ગઈ, તને કદી તેના પર ગુસ્સો નથી આવતો?”

મીરાંએ મલકીને જવાબ આપ્યો છે, “ગિરધરના પ્રેમમાં હું એટલી મગ્ન છું, કે બીજી કોઈ વાતનો વિચાર કરવાનો પણ મને અવકાશ નથી.”

तीर अचूक है प्रेम का, लागे सो रहे ठौर।

પ્રેમનું તીર જેને લાગ્યું, એ પ્રેમપાત્રમાં નિશ્ચલ બની

જાય છે, એને છોડીને એ બીજે ક્યાંય ન જાય. એને નિશ્ચલ કરી દેવો, એ જ તો તીરનું કામ છે. કોઈ યોદ્ધા ગમે તેટલા વેગથી ગતિ કરતો હોય, આખા સૈન્યમાં પવનની જેમ ફરીને શત્રુઓનો સંહાર કરતો હોય, પણ એક વાર એને તીર વાગે પછી? પછી એનું હલન-ચલન પણ અશક્ય બની જાય. એ તદ્દન નિશ્ચલ થઈ જાય.

અનાદિકાળથી પરદ્રવ્યથી પ્રભાવિત થઈને યત્ર તત્ર ભટક્યો છે આ આત્મા. નિશ્ચલતા કે સ્થિરતા જેવા શબ્દો એના શબ્દકોષમાંથી પણ કદાચ રવાના થઈ ગયા છે. અરે, હતા જ નહીં, તો રવાના થવાનો પ્રશ્ન પણ ક્યાં આવે છે? જ્યારે આત્માનુભૂતિ પ્રત્યે હાર્દિક પ્રીતિનો ઉદય થાય, ત્યારે એક અચૂક પ્રેમબાણ લાગે છે, જે આત્માને તદ્દન નિશ્ચલ બનાવવામાં સફળ થાય છે.

એક વાર આત્મા સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિર થાય એટલે અદ્ભુત આત્મસમૃદ્ધિઓ પ્રગટ થવા લાગે. જ્ઞાનસારમાં કહ્યું છે -

वत्स ! किं चञ्चलस्वान्तो, भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा विषीदसि।

निधिं स्वसन्निधावेव, स्थिरता दर्शयिष्यति।।૩-૧।।

વત્સ ! આ રીતે ચંચળ મનથી ભટકી ભટકીને દુઃખી કેમ થાય છે? તું એક વાર સ્થિર થઈ જા, પછી તો તને તારી તદ્દન સમીપમાં જ ખજાનો દેખાશે.

પ્રેમથી સ્થિરતા... સ્થિરતાથી સમૃદ્ધિ... આ શબ્દો પણ વાસ્તવમાં ‘શબ્દો’ જ છે. વસ્તુસ્વરૂપની દિશા બતાવવામાં તેઓ સફળ થઈ શકે, દશાની અનુભૂતિ કરાવવામાં કદાપિ નહીં. ફરી એક વાર આ જ પરિસ્થિતિ લાક્ષણિક શૈલીથી રજૂ થઈ રહી છે અંતિમ કડીમાં...

To Stability by Love...
To Prosperity by Stability...

नादविलुद्धो प्राणकुं,
गिने न वृण मृगलोय;
आनंदघन प्रभु प्रेम की,
अकथ कहानी कोय...४

सुहागण जागी अनुभव प्रीत...

Grace - 2009

લોકમાં ય સ્વરમાં આસક્ત થયેલો હરણ પોતાના પ્રાણને તણખલાની સમાન પણ ગણતો નથી. આનંદઘન પ્રભુના પ્રેમની કથા અકથ્ય અને અપૂર્વ છે. ॥૪॥

વસંત ઋતુનો એ સમય હતો. વનરાજી સોળે કળાએ ખીલી ઉઠી હતી. ખળ ખળ વહેતા ઝરણા... કોયલના ટહુકા... મોરના કેકારવ... ભમરાઓનો ગુંજારવ... આ દિવ્ય વાતાવરણમાં ય ઘબકાર પૂરી રહ્યો હતો એક બંસરીનો અવાજ... શું એના સ્વરનું માધુર્ય... શું એના આરોહ-અવરોહનું સૌંદર્ય...

વનમાં ખૂણે ખૂણેથી હરણો એ સ્વરની દિશામાં જઈ રહ્યા હતા... સૌ ઉતાવળા છે... ઉત્સુક છે. સ્વર વધુ ને વધુ સમીપ આવે છે, અને હરણોનો પ્રેમ ખીલતો જાય છે. બસ, હવે તદ્દન પાસે આવી ગયા. કો'ક માણસ એ મીઠી વાંસળી વગાડી રહ્યો હતો. એની ચારે તરફ હરણો બેસી ગયા હતા. સંગીત-સંવેદના પરાકાષ્ટાએ પહોંચી હતી.

પ્રત્યેક હરણ એની ધારામાં પૂર્ણપણે તણાતા જતા હતાં. આંખો મીંચાઈ ગઈ હતી. મસ્તકો ધુણી રહ્યા હતા. પગના પંજાઓ તાલ આપી રહ્યા હતા. કાન સંગીતસુધાનું પાન કરી રહ્યા હતાં.

સામાન્યસ્થિતિમાં હરણ માણસથી હજાર ફૂટ દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરે, એના પડછાયાથી ય ગભરાયા વિના ન રહે... પણ અહીં તો તદ્દન શીર્ષાસિન હતું. કોઈ હરણને વિચાર સુદ્ધા નહી આવ્યો હોય? કે આ માણસ મને પકડશે તો? મારી નાખશે તો?

નાદવિલુદ્ધો પ્રાણ કું,
ગિને ન તૃણ મૃગલોચા।

સંગીતના સ્વરના પ્રેમમાં હરણ મસ્તાન બને એટલે એ પોતાના પ્રાણોની ય પરવા કરતું નથી. એના પ્રાણોનું મૂલ્ય એને તણખલા જેટલું ય લાગતું નથી. 'ભલેને મરી જાઉં, આ સંગીતની મજા લૂંટી લઉં, એમાં જ મારા જીવનની કૃતાર્થતા છે.' આ છે હરણની ભૂમિકા. યોગશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે -

હરિણો હારિણીં ગીતિ-માકર્ણયિતુમુદ્ધુરઃ।
આકર્ણાકૃષ્ટચાપસ્ય,
યાતિ વ્યાધસ્ય વેધ્યતામ્ ॥૪-૩૨॥

મધુર સંગીત સાંભળવામાં હરણ મસ્તાન બને છે અને શિકારી તેને વેગીલા બાણથી વીંધી નાખે છે.

આપણે અહીં જોવી છે પ્રેમની ભૂમિકા. એ ભૂમિકા પર ઊભા રહ્યા પછી પ્રાણોની પણ પરવા ન રહેતી હોય, તો પછી શરીરની કે સમગ્ર સંસારની તો શું પરવા રહે? બંસરીના સ્વર જેવા ક્ષુદ્ર પાત્રના પ્રેમની પણ આ દશા હોય, તો પછી 'પરમ'ના પ્રેમની દશા કેવી લોકોત્તર હોય?

આનંદઘન પ્રભુ પ્રેમ કી,
અકથ કહાની કોચા।

કૃષ્ણ મહારાજાની પટ્ટરાણી રુકિમણી. એને એક વાર સ્વપ્નમાં રાધા આવી. રાધાને જોતાની સાથે રુકિમણીએ એને પૂછ્યું, 'રાધે ! અહીં દ્વારિકામાં બધી વાતે સુખ છે. સંપત્તિ અને સમૃદ્ધિની રેલમછેલ છે. હું અને બીજી રાણીઓ કૃષ્ણ મહારાજાની પ્રસન્નતા સાચવવામાં કોઈ કસર છોડતા નથી. પણ જ્યારે કૃષ્ણના કાનમાં 'રાધા' નામ પડે, એટલે એ અગાધ

ઉદાસીમાં ગરકાવ થઈ જાય છે. મારે તને એટલું જ પૂછવું છે, કે તારા પ્રેમ અને સમર્પણમાં એવું શું છે? કે જે અમારામાં ખૂટે છે?’

બે ક્ષણ તો રાધા સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. જરા સ્વસ્થ થઈને બોલી, “એ તો તમે કૃષ્ણ મહારાજને જ પૂછજો ને...”

આંખો ખુલી ગઈ. સવારે રુક્મિણીએ શ્રીકૃષ્ણને સ્વપ્નની વાત કરી. હજી કાંઈ પૂછે એ પહેલા તો શ્રીકૃષ્ણની આંખમાંથી એક અશ્રુબિંદુ બહાર ધસી આવ્યું. રુક્મિણીની દશા કફોડી બની. માંડ માંડ ‘અશ્રુ’નું કારણ પૂછ્યું. ગદ્ગદ સ્વરે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું, “ફરી તને સ્વપ્નમાં રાધા આવે, ત્યારે તું તેને જ પૂછી લેજે.”

ચાર દિવસ ગયા. રુક્મિણીને સ્વપ્નમાં ફરી રાધાનો ભેટો થયો. રુક્મિણીની જિજ્ઞાસા અનેકગણી બની ચૂકી હતી. શ્રીકૃષ્ણના અશ્રુનું રહસ્ય પૂછ્યું. આજે રાધા કાંઈક સ્વસ્થ હતી... સૌમ્ય અવાજે બોલી, “બહેન, તે દિવસે મારા કારણે કૃષ્ણ ઉદાસ થઈ જાય, એવી વાત તમે કરી, તેથી હું ખૂબ રડી. હું અહીં રડી અને ત્યાં કૃષ્ણની આંખમાં આંસુ...

બહેન, અમે તો વર્ષોથી વૃંદાવનમાં કૃષ્ણને જોયો નથી. શ્રાવણમાં મેહુલો વરસે અને કૃષ્ણ યાદ આવે. મોરલા ટહુંકા કરે અને કૃષ્ણ યાદ આવે. તમને એટલી જ વિનંતિ છે કે કૃષ્ણને મારી યાદ આવે એવું કશું કરશો નહીં. એના કાને મારું નામ ન પડે, એનું ધ્યાન રાખજો.

અમે તો વૃંદાવનની ગોપીઓ છીએ. કૃષ્ણના વિરહમાં ઘ્રુસકે ઘ્રુસકે રડવું અને આકુળ-વ્યાકુળ થવું, એ અમારું સર્વસ્વ છે. કૃષ્ણ રડે, એ અમને ન પાલવે. કૃષ્ણને કહેજો કે આંસુ

તો રાધાની આંખમાં જ શોભે, યોગેશ્વરની આંખમાં આંસુ ન શોભે...”

આનંદઘન પ્રભુ પ્રેમ કી, अकथ कहानी कोया।

રાધામાં શું છે? અને પોતાનામાં શું ખૂટે છે? એનો જવાબ રુક્મિણીને મળી ગયો.

પ્રભુપ્રેમની કથા અકથ્ય ને અપૂર્વ હોય છે. આ પ્રેમ નિઃસ્વાર્થ અને નિઃસ્પૃહ હોય છે. એમાં પ્રત્યુપકારની તો આશા નથી જ, પ્રતિભાવની પણ અપેક્ષા નથી. પ્રેમ... બસ, નિર્મળ-નિર્દોષ પ્રેમ. પરમાત્મા પ્રત્યેનો પ્રેમ એ શુદ્ધ આત્મા પ્રત્યેનો પ્રેમ છે. કારણ કે પરમાત્મા અને શુદ્ધ આત્મા વચ્ચે કોઈ અંતર નથી. પ્રભુના આલંબનથી આનંદઘનરૂપ શુદ્ધ આત્મા સાથે અનુસંધાન જોડવાનું છે.

ના, સાંસારિક સંબંધીઓ સાથેનો પ્રેમ શુદ્ધ આત્મા પ્રત્યે વળાંક આપવા માટે સમર્થ નથી. કારણ કે એમાં પાત્ર સદોષ હોવાને કારણે સહજ રીતે પ્રેમ પણ સદોષ બને છે.

એક પત્ની ગળગળી થઈને પતિને ફરિયાદ કરતી હતી... “પહેલા તમને મારા પર બહુ પ્રેમ હતો, હવે જરા ય પ્રેમ નથી રહ્યો.” પતિ કહે, “એવું કાંઈ નથી. મારો પ્રેમ એવો ને એવો જ છે. બોલ, તું શેના પરથી આવું કહે છે?” “પહેલા તમે ખૂબ આગ્રહ કરીને મને વધુ જમાડતા અને પોતે ઓછું જમતા. હવે તો મને આગ્રહ કર્યા વિના તમે જ વધુ જમો છો.” “એના પરથી તે એમ સમજી લીધું કે મારો પ્રેમ ઓછો થઈ ગયો?” “હાસ્તો, બીજું શું કારણ હોય?” “કારણ એ જ કે હવે તને રસોઈ બનાવતા આવડી ગયું છે.”

145662

*Just be free from impurity &
entire sky is open for YOU.*

આગ્રહોના સૂક્ષ્મ તાંતણાઓએ આશ્ચર્યજનક રીતે આપણને જકડી લીધા છે,
તેથી આત્માનુભૂતિના વિરાટ આકાશમાં આપણે મુક્ત ઉડ્ડયન કરી શકતા નથી.
કોઈ પણ વ્યક્તિ કે વસ્તુના ક્ષેત્રે જ્યાં સુધી સૂક્ષ્મ પણ આગ્રહ હશે,
ત્યાં સુધી આત્માનુભૂતિની ભૂમિકા પ્રાપ્ત કરવી શક્ય નથી.

આવો પ્રેમી કદાચ મંદિરમાં આવી પણ ચડે.
પણ અસત્-સંસ્કારોના કારણે એ પ્રભુ સાથે પણ
શુદ્ધ પ્રેમ કરી શકતો નથી. પૂ. દેવચંદ્રજી મહારાજે
શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના સ્તવનમાં કહ્યું છે -

પ્રીતિ અનાદિની વિષ ભરી
તે રીતે હો... કરવા મુજ ભાવ,
કરવી તે નિર્વિષ પ્રીતડી
શે વાતે હો... તે બને બનાવ?
ઋષભ જિણંદશુ પ્રીતડી...

સ્વાર્થ ખાતર જ પ્રેમ કરવો, આ છે અનાદિનું
અવળું ગણિત. અને સ્વાર્થને સ્મશાને વળાવીને જ પ્રેમ
કરવો આ છે પ્રભુપ્રીતિનું સીધું ગણિત. માટે જ આ
પ્રેમ અવર્ણનીય છે અને અનાદિકાલીન સંસારમાં જીવ
માટે અભૂતપૂર્વ = અપૂર્વ છે.

આનંદઘન પ્રભુ પ્રેમ કી,
અકથ કહાની કોયા।

આવા પ્રભુપ્રેમને આપણે સહુ આત્મસાત્
કરીએ, આત્માનુભૂતિને અવિરત બનાવીએ અને તેના
દ્વારા શુદ્ધ ચેતનાને અખંડ સૌભાગ્યવતી બનાવીએ, એ
જ શુભાભિલાષા.

ચૈત્ર વદ ૯,
વિ.સં. ૨૦૬૭

જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ લખાયું હોય તો મિચ્છામિ દુક્કડમ્.

આત્માનુભૂતિને અવિરત ખનાવીએ
અને તેના દ્વારા શુદ્ધ ચેતનાને
અખંડ સૌભાગ્યવતી ખનાવીએ...

Love talks with better knowledge &
knowledge with dearer love.

Today Yesterday Tomorrow

પ્રીતિથી
અનુભૂતિ તરફ...
એ દોરી રહ્યા છે,
આપણે દોરાઈ જઈએ.